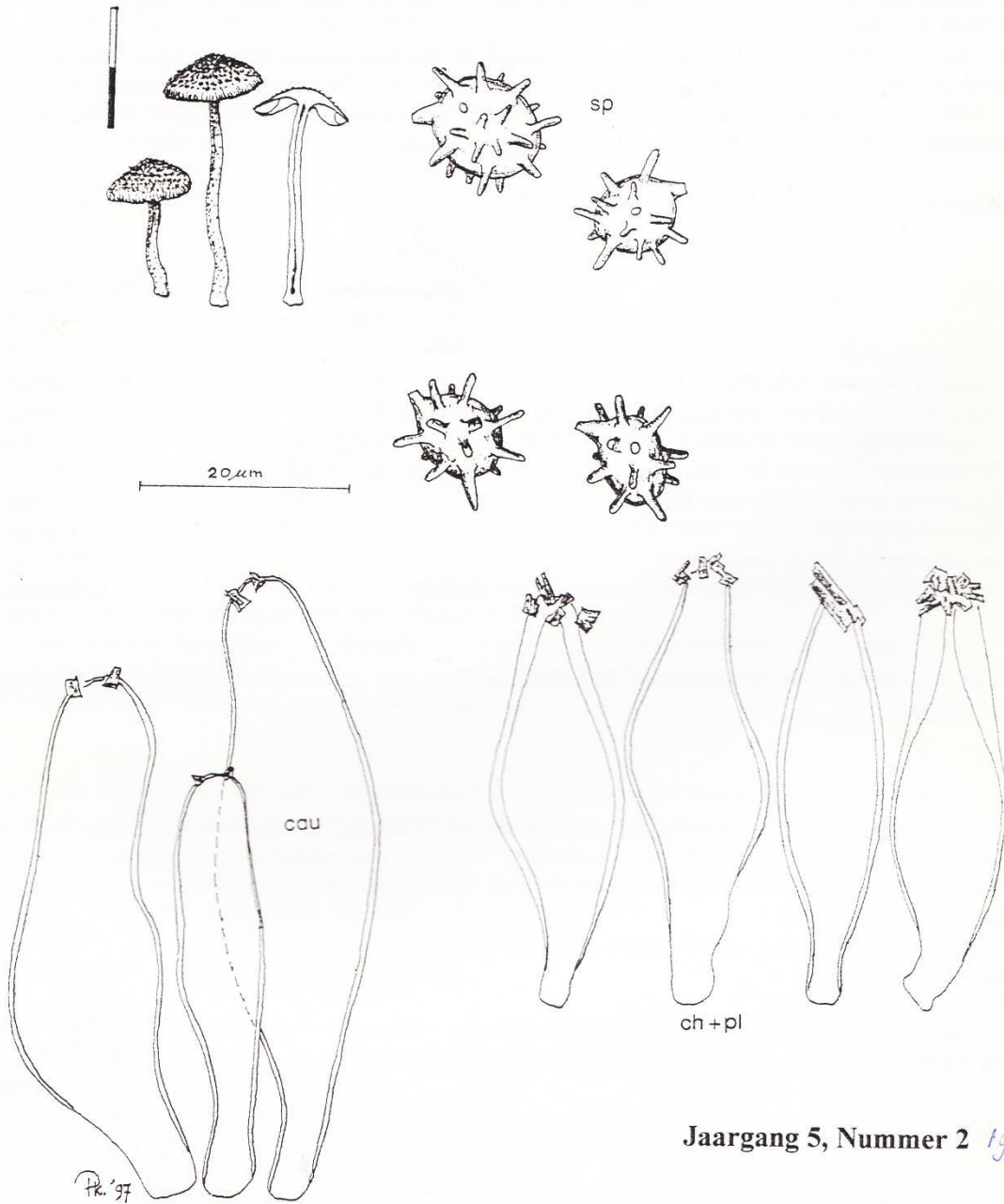

PSL-Nieuws

Een uitgave van de Paddenstoelen Studiegroep Limburg

P. H. KELDERMAN
HERKENBROEKERWEG 23
6301 EG VALKENBURG

Jaargang 5, Nummer 2 1998

Van de redactie

De afgelopen julimaand was een slechte zomermaand, maar een voortreffelijke paddestoelenmaand, beste lezer. De resultaten daarvan moeten wij u nog even onthouden, maar in het volgende nummer zullen wij uitgebreid aandacht hieraan besteden. Overigens is die volgende uitgave alweer het tiende nummer, waarmee een eerste jubileum een feit zal zijn. Het belooft nu al een waardig jubileumnummer te worden, extra dik en rijk geïllustreerd, maar... nog eventjes geduld.

In de voor u liggende uitgave kunnen we ons verheugen in een toegenomen aantal auteurs, waarmee de oproep in de vorige aflevering succes gehad lijkt te hebben. Ga zo door! De bijdragen in dit nummer omvatten naast vele bijzondere waarnemingen ook twee algemene artikelen over ervaringen als beginnend paddestoelenliefhebber en over chemicaliën in de mycologie. Wij zien uit naar uw reacties hierop.

Veel leesplezier!

Inhoud

3	Activiteitenagenda	
4	Nogmaals <i>Peziza lividula</i> Phillips	J. Bollen en P. Kelderman
5	<i>Conocybe anthracophila</i> , een nieuw Breeksteeltje voor Nederland	P. Kelderman
7	De Goudplaatzwam, <i>Phylloporus pelletiei</i> (Lev.) Quél., in het bos te Elsloo	J. Bollen
9	De Nonnekapkluiwzwam, <i>Helvella spadicea</i> Schaeff. Een bijzondere vondst voor Limburg	J. Bollen
12	<i>Cystoderma terrei</i> , met uisterven bedreigd?	G.M. Gatzen
13	“Nieuweling”	M. Frijns
14	Paddestoelen en chemie: hand in hand?	P. Jennen
16	Uit de oude doos: <i>Inocybe calospora</i> , de Stekelspoorvezelkop	P. Kelderman

Figuur op de voorplaat: *Inocybe calospora*, de Stekelspoorvezelkop, zie het artikel op pagina 16 (tekening Piet Kelderman).

PSL-Nieuws is de nieuwsbrief van de Paddestoelen Studiegroep Limburg, één van de studiegroepen van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Doelstelling van deze nieuwsbrief is het bevorderen van het publiceren over paddestoelen in de ruimste zin des woords. Hij verschijnt eenmaal in het voorjaarsseizoen en eenmaal in het najaarsseizoen.

Kopij is altijd welkom, en kan gestuurd worden naar de redactie:

Paul Jennen
Eisenhowerstraat 531
6135 BG Sittard

Voor de inhoud van het ondertekende artikel blijft de auteur verantwoordelijk.

De activiteitenagenda van de PSL

Excursieprogramma najaar 1998.

Bij het samenstellen hiervan is rekening gehouden met de excursies die vorig jaar zijn uitgevallen. Nog steeds geldt het volgende. Bij deelname aan een excursie dient u van tevoren contact op te nemen met Piet Kelderman (043-6016055) of Peter Verheesen (0478-692855), bij excursies vanuit de groepen uit Noord-Limburg, dit is dan als zodanig aangegeven. Dit voorkomt misverstanden (bijvoorbeeld vervallen van de excursie door weersomstandigheden) en onnodig wachten. Indien u naast de geplande excursies nog andere terreinen wilt bezoeken, dan kunt u altijd informeren of er nog meer belangstellenden zijn.

Ten opzichte van het programma zoals gepubliceerd in het vorige nummer zijn er enkele wijzigingen. Deze zijn **in vet** weergegeven.

15 aug. Bunderbossen, samenkomst 10.30 uur station te Bunde.

12 sept. Beegderheide, Beegden, samenkomst 10.30 uur parkeerplaats aldaar.

19 sept. Beersdal, samenkomst 10.30 P-plaats station Heerlen.

26 sept. Onderste en/of Bovenstebos, Epen, samenkomst 10.30 uur P-plaats bij kerkje te Slenaken of parkeerplaats bij het Onderstebos.

27 sept. Groote Heide bij Venlo. Samenkomst om 14.00 uur bij het infocentrum aan de Hinsbeckerweg te Venlo (info en aanmelden bij Peter Verheesen)

4 okt. De Hamert. **N.B. deze excursie is komen te vervallen!**

10 okt. Schinveldsebossen, Schinveld, samenkomst 10.30 uur parkeerplaats (eerste) nabij busstation te Heerlen.

17 okt. Kleiputten de Rolle, Limbricht, samenkomst 10.30 uur station te Sittard. **Misschien komt hiervoor een andere datum, of een andere plek. Nader bericht volgt.**

24 okt. Hochter Bampd, nabij Maastricht, samenkomst op bekende P-plaats achter station Maastricht.

7 nov. MijNSTEENSTORT Hendrik te Brunssum, samenkomst 10.00 uur op P-plaats (eerste) busstation te Heerlen of 10.30 uur op parkeergelegenheid aldaar.

Er is, nog steeds, belangstelling om weer een buitenlands paddestoelweekend te organiseren. Een datum of plek zijn nog niet geprikt, maar laat daarover uw gedachten eens gaan.

Daarnaast blijft het inventariseren van enkele gebieden, te weten de Schinveldse Bossen, de Hochter Bampd, Ingendael en De Rolle, gewoon doorgaan. Info Paul Jennen (046-4585503).

Practicumavonden

Deze zijn bedoeld voor het bekijken, bediscussiëren en determineren van vondsten, leren microscoperen, enzovoorts. De avonden worden gehouden in het IVN-zaaltje onder de bibliotheek van Ransdaal, aan de Ransdalerstraat 64.

De data zijn: 6 augustus, 17 september, 15 oktober, 29 oktober en 12 november, altijd vanaf ongeveer 19.30 uur.

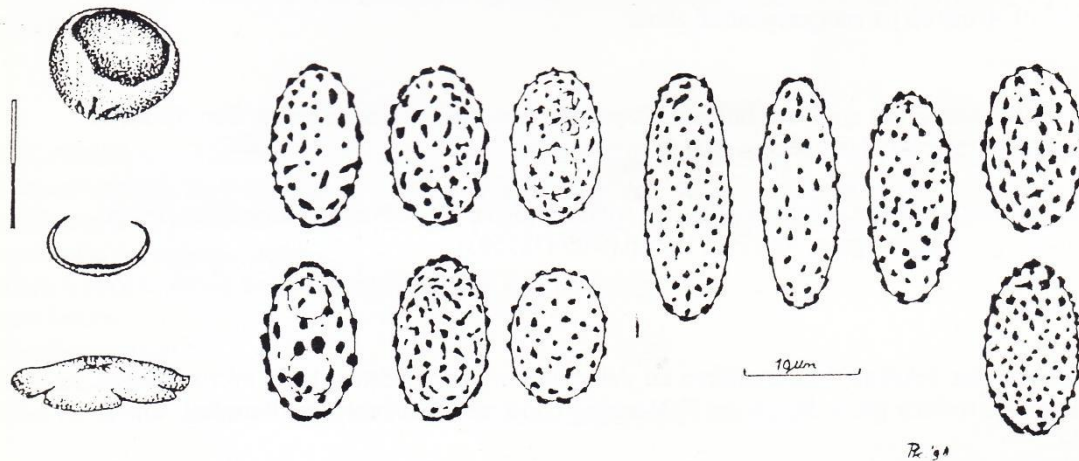
Nogmaals *Peziza lividula* Phillips

Jo Bollen en Piet Kelderman

In PSL-Nieuws, 3(2)1996 werd *Peziza lividula* beschreven naar aanleiding van een vondst in een talud van een holle weg nabij Elsloo. Onder "discussie" werd toen al kort ingegaan op de variabiliteit van de kleuren zoals beschreven in de literatuur. Recente vondsten dwingen ons terug te komen op deze soort, maar nu voor wat betreft de microscopie en in het bijzonder de variabiliteit van de sporen.

Op 23 december 1997 werd in het Elsloobos nabij Geulle, langs de spoorlijn Maastricht-Sittard op lemige bodem een collectie *Peziza*'s verzameld, 13 - 27 mm in doorsnede, jong diep nap-komvormig tot ouder vlak tot kussenvormig uitgespreid met erg donker roodbruin, donker grijsachtig tot purperbruin hymenium (Methuen $\pm 9F5$) en met een lichter roodbruin met purpertint ($\pm 9D5$) receptaculum, met een zwak gesteelde, witachtig tot vuil geligbruine basis, met op doorsnede witachtig vlees en niet melkend. Er werden van deze vondst 15 sporen gemeten, $<15>$, 13 - 15(16) x 8 - 10 μm , elliptisch tot breed elliptisch en iets pseudoapiculaat. Al determinerend kwamen we met deze gegevens uit in de buurt van *Peziza depressa*. Maar vanwege het niet melken en de afwijkende sporenornamentatie en de opbouw van het vruchtvlees werd de soort voorlopig opgeborgen met een groot vraagteken.

Op 20 januari 1998 werden exact op dezelfde plaats wederom vruchtlichamen verzameld. Met kleuren als boven maar met andere sporenmaten, $<30>$ (14)15 - 16(17) x (7)7,5 - 8,5(9,0) μm . De vindplaats werd in de gaten gehouden, en jawel, op 21 maart verschenen er weer vruchtlichamen. Weer met kleuren als boven, maar de purpertinten neigden ietwat meer naar het violet. De grootste verrassing lieten echter de sporen zien, deze waren veel langer en slanker dan bij de twee eerdere vondsten, n.l. $<25>$, (14,5) 16 - 20(22) x (6,7)7 - 8,5 μm . Nu paste de soort ineens heel goed bij *Peziza lividula*, het nu wat smaller zijn van de sporen even buiten beschouwing latend. Maar de opbouw van het vruchtvlees, zo beschreven bij de vondst van 1996, schijnt typisch te zijn voor de soort (Häffner, Z.f.M. Band 52(1), p. 195-197, 1986). Generaliserend krijgen we nu een vrij breed spectrum voor de sporenmaten: (inclusief de vondst van 1996) n.l. $<90,4,4>$, (12,8-)14 - 20(-22) x (6,7-)7,0 - 10,0 (-12,5) μm , $Q= 1,76 - 2,86$. Hieronder laten we in de vorm van wat tekeningen van de sporen zien hoe variabel de ornamentatie en sporenvorm van *Peziza lividula* wel kan zijn!!

Figuur: *Peziza lividula*, links vruchtlichamen, rechts sporen van diverse collecties

Conocybe anthracophila, een nieuw Breeksteeltje voor Nederland.

P.H.Kelderman.

De excursie in juni 1997, op de Örenberg te Cadier & Keer, was één van de weinige waarbij het wegduiken onder een paraplu of het zich hullen in regenkleding noodzaak was. Vooral dat eerste was er debet aan dat de meesten van ons een ietwat verscholen brandplek over het hoofd zagen. Echter niet Giel Jetten die op een gegeven moment ons sommeerde op onze schreden terug te keren. Een aantal zwammetjes had zijn aandacht getrokken, die bij nadere beoordeling *Conocybe*'s bleken te zijn. Op een brandplek? Dat moest iets bijzonders zijn. En jawel, thuis bleek het een soort te zijn die nog niet vermeld stond in het O.P.N., n.l. *Conocybe anthracophila*. Na verificatie door Eef Arnolds, die bevestigde dat de soort nieuw voor Nederland was, nemen wij hierbij de gelegenheid waar de toepasselijke Nederlandse naam 'Brandplekbreeksteeltje' voor te stellen voor deze soort. Hieronder volgt de beschrijving.

Conocybe anthracophila (R. Mre. & Kühn.) Sing.

Synoniem: *C. siliginea* var. *anthracophila* Maire & Kühner.

Hoed: 20 - 35 mm, klok-, kegelvormig tot ouder bultig convex uitgespreid, bij vocht ver doorschijnend gestreept, licht kastanjebruin, naar de rand bruin- tot okerkleurig (lit.: in het centrum soms erg donker), droog met overwegend oker- tot okerbruine tinten, dan niet doorschijnend gestreept, velum afwezig. Lamellen: smal aangehecht, buikig, okergelig tot ouder roestkleurig, snede gewimperd (\pm zwak gezaagd). Steel: 35 - 60 x 2 - 4 mm, cilindrisch, aan de basis knolvormig verdikt tot 5 - 8 mm, eerst haast witachtig, dan okerkleurig, geheel bepoederd-berijpt. Sporee: vrij donker roestkleurig. Geur en smaak niet genoteerd.

Sporen: $\langle 15.1.1 \rangle$, (9,5)10,0 - 11,5(12,0) x 6,5 - 7,5 μ m, elliptisch met ietwat ogivale (\pm spitsboogvormige) top, kiempore 1,5 - 1,7 μ m breed, vaak wat scheef ten opzichte van de as, apiculus klein.

Basidiën: overwegend 4-sporig, 18 - 25 x 8 - 10 μ m, clavaat.

Cheilocystiden: lecythiform, 15-26 x 7,5-11(12) μ m, topdeel (2,5)3,0 - 4,5(5,0) μ m, vaak met korte nek.

Hoedhuid: een hymenoderm, bestaande uit clavate tot sferopedunculate cellen vermengd met talrijke lange haarvormige cellen gelijkend op die van de steel, maar meest slanker en iets langer (tot \pm 80 μ m).

Steelbekleding: geheel bedekt met haarvormige elementen, 40 - 60 x 1,5 - 4,0 μ m, basaal verbreed, aan de basis met veelvormige cellen, clavaat, cilindrisch tot lageniform, vaak vervormd, hier en daar met gespen, echter zonder lecythiforme cystiden, ook niet aan de top.

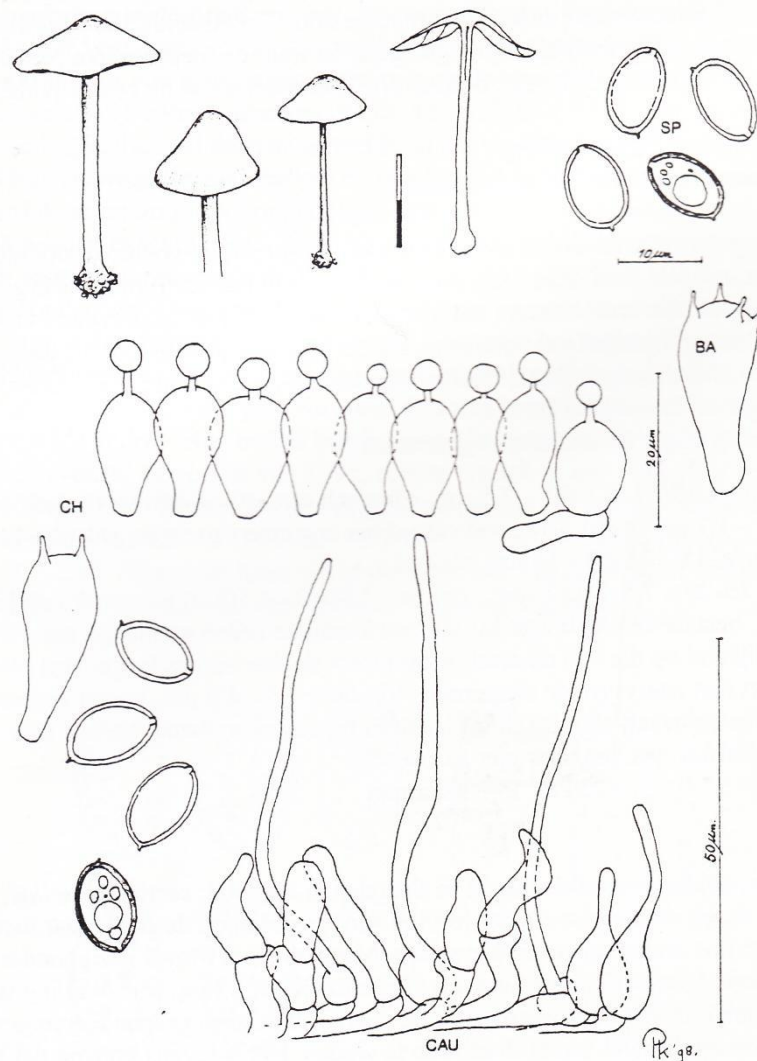
Ammoniakreactie 0. Leg. 1695/140697/623112. P. Kelderman.

Commentaar

Conocybe anthracophila is bij Enderle gemakkelijk uit te sleutelen in sleutel 2: sectie *Pilosellae*, *Candidae* en *Singerella*, m.a.w. bij de soorten zonder lecythiforme cystiden op de steel maar met haarvormige elementen samen met anders gevormde cystiden. Maar ook met Moser is zij zonder problemen te vinden in de Sectie *Mixtae* (Kühn.) Sing. en *Pilosella* (Kühn.) Sing. Met Watling is het wat omslachtiger. De laatste vermeldt, in zijn beschrijving van de soort, dat er geen gespen waren gevonden, maar aan de basis van de cellen op de steel waren deze toch te vinden. Het is tevens vreemd dat Watling niet rept over het voorkomen op brandplekken! Uiteraard werd ook de sleutel van M. Bon gebruikt. Maar, zeker in de sectie waarin de soort thuishoort, is deze (bijna) niet uit te sleutelen, onbruikbaar dus!

Literatuur

- Arnolds, E., Th. Kuyper, M.E. Noordeloos. 1995. Overzicht van de Paddenstoelen in Nederland.
- Bon, M. 1992. Clé monographique des espèces galero-naucorioïdes. Doc. Mycol. **21** (84)
- Enderle, M. 1991. *Conocybe-Pholiotina*-Studien 1: Bestimmungsschlüssel für die europäischen Arten der Gattung *Conocybe* Fayod. Z. Mykol. 57.
- Moser, M. 1983. Kleine Kryptogamenflora, Band IIb/2, Die Röhrlinge und Blätterpilze.
- Watling, R. 1982. British Fungus Flora, Agarics and Boleti 3.

Conocybe anthracophila, met vruchtlichamen, sporen, basidiën, cheilo- (ch) en caulocystiden (cau)

De Goudplaatzwam, *Phylloporus pelletieri* (Lev.) Quél. in het bos te Elsloo

Jo Bollen

Op 29-06-1997, op een zondagmorgen, begon ik zoals gewoonlijk aan mijn "paddestoelenwandeling". Deze keer vanaf het "Park" te Elsloo, gelegen nabij de tennisbanen. Op een gegeven moment kwam ik een 4-tal kleine, bruinkleurige paddestoeltjes tegen die ik in eerste instantie als Kastanjeboleet in mijn notitieboekje noteerde. Een stukje verder weer een exemplaar, nu ietwat groter en meer met de kleuren als van een Roodstelige fluweelboleet.

Gewoontegetrouw keek ik met behulp van een spiegeltje naar de onderzijde van de hoed, en tot mijn verrassing bleek het hymenium niet te bestaan uit buisjes maar waren er lamellen aanwezig. Uiteraard werden ook de eerder gevonden vruchtlichamen aan een nadere inspectie onderworpen, en warempel, ook hier lamellen in plaats van de verwachte buisjes. Zonder twijfel hadden we hier te maken met de Goudplaatzwam, een mooie vondst voor het Elsloobos.

Korte beschrijving van deze vondst:

Phylloporus pelletieri (Lev.) Quél.

Syn.: *Phylloporus rhodoxanthus* subsp. *europaeus* Sing.

Paxillus paradoxus (Kalchbr.) Cleland.

Hoed: diameter 35 tot 60 mm, eerst convex, ouder vlak uitgespreid, geheel fijn fluweelachtig tot viltig, bruin tot roodbruin (Meth. 6F8), de scherpe rand is lang ingerold.

Lamellen: breed aangehecht tot ietwat aflopend, buikig, met talrijke tussenschotjes, goudgeel (Meth. 4C8), snede bij ouderdom bruinrood verkleurend.

Steel: 30 - 42 x 8 - 10 mm, cilindrisch en naar de basis versmald, vezelig, roodbruin getint.

Vlees: bleek, verkleurt bij doorsnijden onder de hoedhuid snel roodbruin. Boven ammoniakdamp kleurt het vlees blauwgroen. Geur onbeduidend, smaak zwak naar noten.

Sporee: geelbruin met olijftint.

Sporen: elliptisch tot spoelvormig, glad, met oliedruppels, 10,6 - 12,6 x 3,9 - 4,6 µm.

Vindplaatsgegevens:

De vondst werd gedaan in een talud op zurige leemachtige bodem met wat mos onder Hulst (*Ilex aquifolium*) en Amerikaanse eik (*Quercus rubra*). In het totaal werden hier 12 vruchtlichamen waargenomen.

Op 19-07-1997 werd op de "Pastoorsberg" te Geulle nog een vindplaats ontdekt op overeenkomstige leemachtige bodem maar nu onder Zomereik (*Quercus robur*)

In het "Overzicht van de Paddestoelen in Nederland 1995" wordt de soort als zeldzaam aangegeven. Volgens Nauta & Vellinga, 1995, is zij na 1986 nog slechts van twee vindplaatsen bekend, en zij staat in de "Rode Lijst" te boek als met uitsterven bedreigd gezien de sterke achteruitgang.

Dankwoord aan Piet Kelderman voor de hulp en het kritisch doornemen van bovenstaande.

Geraadpleegde literatuur:

- Arnolds, E., T. Kuyper en M. Noordeloos, 1995. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland.
Arnolds, E., 1989. Red Data List of Macrofungi.
Breitenbach, J. & F. Kränzlin, 1991. Pilze der Schweiz, Band 3, pl. 39.
Dähncke R., 1993. 1200 Pilze in Farbfotos, p. 36.
Hennig, H. - Kreisel, 1986. Handbuch f. Pilzfreunde, deel 2, pl. 27.
Kornerup, A. & J. Wanscher, 1978. Methuen Handbook of Colour.
Ryman, S. & I. Holmäsén, 1992. Über 1500 Pilzarten ausführlich beschrieben, p. 215.

Figuur: De Goudplaatzwam, *Phylloporus pelletieri* (Foto: Jo Bollen)

De Nonnekapkluifzwam (*Helvella spadicea* Schaeff.)

Een bijzondere vondst voor Limburg.

Jo Bollen

Tijdens inventarisatiewerkzaamheden is het altijd leuk om bijzondere soorten te vinden. Na een bezoek aan het Elsloo Bos nam ik me al voor tijdens de terugweg nog even door de Eykskensweg (een holle weg) te lopen met de bedoeling de eventueel aanwezige vruchtlichamen van de Loodgrijze bosbekerzwam (*Peziza lividula*) te tellen. Na enig speurwerk hiernaar ontdekte ik een kleine zwart-witte kluijeszwam van een soort die nog niet eerder in deze buurt gevonden was. Op de verdere weg naar huis schoot het mij te binnen dat ik ergens een afbeelding van deze kluijeszwam had gezien. Deze bleek na enig zoeken thuis te staan in de Paddestoelen Encyclopedie van G. J. Keizer. Macroscopisch kwam de vondst uitstekend overeen met de Nonnekapkluifzwam, *Helvella spadicea* Schaeff. Maar ook latere determinatie met andere literatuur bevestigde het eerdere vermoeden. Al met al een erg leuke vondst.

Beschrijving van de soort.

Helvella spadicea Schaeff., 1774

Syn. *Helvella albidus* Fuckel, 1870

Helvella leucopus Pers. 1882.

Vruchtlichaam: de totale hoogte was 31 mm. Hiervan was de

Hoed zadelvormig, 14 mm hoog, de drie hoedlobben zijn deels geplooid en vormen de typische kap, bijna zwart van kleur (Meth. 13F2), later bruinachtig wordend. De binnenzijde was beige. De rand is typisch bleekwit en op enkele plaatsen met de steel vergroeid.

De 16 mm lange **steel** is hol, glad, alleen aan de basis zijn er enkele op groeven lijkende indeukingen, de top was 6 mm in doorsnede, en de basis ietwat opgezwollen tot 11 mm, geheel wit met gelige zweem (Meth. 4A2).

Vindplaatsgegevens:

De vondst werd gedaan in een steil talud op een kale lössbodem, begroeid met Speenkruid (*Ranunculus ficaria*), Kleefkruid (*Galium aparine*), Gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*) en Klimop (*Hedera herix*). Als overstaanders werden o.a. de volgende struiken en/of bomen genoteerd: Gewone Es (*Fraxinus Excelsior*), Gewone vlier (*Sambucus nigra*), Schietwilg (*Salix alba*) en Hazelaar (*Corylus avellana*).

Door zoogdieren zoals das, konijn en diverse muizensoorten worden de taluds vaak behoorlijk overhoop gehaald, wat weer een sterk eroderende werking kan hebben.

De vondst werd gedaan op 10 april 1998, en bevindt zich in mijn herbarium.

Verspreiding:

Helvella spadicea is slechts van enkele plaatsen in Nederland bekend, voornamelijk in kalkrijke duinzanden (zie verspreidingkaartje in O. P. N. 1995, p. 646). Ze wordt vermeld als vrij zeldzaam en achteruitgaand, en in de Rode Lijst als een kwetsbare soort.

Dankwoord gaat uit naar Piet Kelderman voor de controle van de vondst.

Literatuur:

- Arnolds, E., T. Kuyper en M. Noordeloos, 1995. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland
- Hennig, M. & Kreisel, 1986. Handbuch für Pilzfreunde, p. 382.
- Maas Geesteranus, R. A., 1967. De fungi van Nederland, 2a, Pezizales
- Kornerup, A & J.H. Wanscher, 1984. Methuen Handbook of Colour.
- Keizer, G. J., 1997. Paddestoelen Encyclopedie.
- Readers Digest. Paddestoelen van West en Midden Europa.
- Rapport IKC 1996. Natuurbeheer nr. 24, Toelichting op de Rode Lijst.

N.B. Dat een gewone holle weg op mycologisch gebied interessant kan zijn, bewijzen eerdere vondsten in de Eykskensweg (75 soorten), waaronder Rode Lijst-soorten als:

- Vleeskleurige zalmplaat (*Limacella ochraceolutea*),
- Bloedende champignonparasol (*Leucoagaricus badhamii*),
- Tepelaardster (*Geastrum corollinum*) en
- Baretaardster (*Geastrum striatum*), naast hun vrij algemene zusje de Gekraagde aardster (*Geastrum triplex*)
en voorts de al eerder genoemde
- Loodgrijze bosbekerzwam, *Peziza lividula* (zie elders in dit nummer), naast de vrij zeldzame
Veelkleurige bosbekerzwam (*Peziza emileia*).

Op de volgende pagina bovenaan vindt u een afbeelding van de Nonnekapkluifzwam, *Helvella spadicea* (foto: Jo Bollen).

Op dezelfde pagina onderaan vindt u een afbeelding van de Rode korrelhoed, *Cystoderma terrei*. Zie daarvoor het artikel op pagina 12 (foto Giel Gatzen).

Cystoderma terreii, met uitsterven bedreigd?

G.M. Gatzert

Het mijns inziens slechte paddestoelenjaar 1997 was al over zijn hoogtepunt heen, toen ondergetekende toch nog een belangrijk succesje kon boeken.

Toen ik namelijk op 18 november weer eens op de Groote Heide bij Venlo naar paddestoelen naar paddestoelen aan het zoeken was, ontdekte ik pal langs de oostgrens, langs een geasfalteerde weg tussen allerlei verterend strooisel van naald- en loofhout en in de nabijheid van een al wat kalende, grote braamstruik, enkele vruchtlichamen van een paddestoel zoals ik die nooit eerder had waargenomen. Ik werd getroffen door de opvallende uiterlijke schoonheid van die exemplaren. In eerste instantie dacht ik een zeldzame *Tricholoma* gevonden te hebben, en ging voor steun omtrent deze opvatting met enkele verzamelde vruchtlichamen naar Peter Verheesen. Ook Peter was getroffen door de pracht van deze paddestoelen, waarvan de hoeden een egaal vermiljoen bruin- tot steenrode kleur en een héél fijn korrelige hoedhuid hadden. Peter Verheesen wist echter ook niet zo goed raad met het bepalen van geslachts- en/of soortnaam van deze fraaie paddestoel en zou contact opnemen met Nico Dam.

Enkele dagen later, toen ik literatuur van Bruno Cetto doornam, stuitte ik op een afbeelding van *Cystoderma cinnabarinum* (nr. 411). En macroscopisch gezien was de gelijkenis met de door mij gevonden vruchtlichamen zéér groot. Diezelfde dag nog vernam ik van Peter Verheesen dat Nico Dam hem had meegedeeld dat de onderhavige paddestoelsoort *Cystoderma terreii* was, de Rode Korrelhoed. Later bleek dit de nieuwe naam te zijn van voorheen *Cystoderma (Lepiota) cinnabarinum*. Volgens het boek 'Overzicht van de Paddestoelen in Nederland' is het een zeer zeldzame soort geworden, waarvan sinds 1986 nog slechts drie meldingen waren binnengekomen, en die aldus te beschouwen valt als een met uitsterven bedreigde soort (in de Rode Lijst als Ernstig bedreigd, red.). Al met al was dit een zeer verrassende en interessante vondst.

Nog groter werd de verrassing toen ik daags na de eerste vondst in de onmiddellijke omgeving van de vindplaats bij en onder een braamstruik en bij dennen opnieuw vruchtlichamen vond, welgeteld 27 exemplaren, in allerlei groeistadia. Dankbaar maakte ik daarvan enkele foto- en video-opnamen (zie figuur), en verzamelde een kleine collectie. Het is nu maar te hopen dat de soort zich hier en daar verder zal verspreiden, en van de Rode Lijst geschrapt zal kunnen worden.

Wat ik van deze uitzonderlijke vondst nu weer geleerd heb, is onder meer het volgende: wanhoop nooit om een bepaalde paddestoelsoort te kunnen vinden. Bovendien levert een verrassende vondst een 'kick' op om toch vooral maar bezig te blijven met en te zoeken naar paddestoelen, de wonderbaarlijke voortbrengselen van Moeder Natuur.

Veel succes paddestoelvrienden!

“Nieuweling”

Margriet Frijns

Enige tijd geleden werd ik door Piet Kelderman benaderd met de vraag of ik er iets voor voelde om, als nieuwkomer in de PSL, een artikeltje te schrijven over mijn ervaringen in deze werkgroep. Ik geef hieraan graag gehoor.

(Noot van de redactie: hopelijk is dit een aansporing voor meer mensen om, in navolging van Hans Crutzen in PSL-Nieuws 4(2), 1997, en nu Margriet Frijns, ons over hun eerste kennismaking met paddestoelen als hobby te vertellen!)

Het begon in de jaren 1995-1996 toen ik de natuurgidscursus volgde. Eén van de vakken was gewijd aan paddestoelen. Tot die tijd wist ik slechts van het bestaan van Weidechampignons en Vliegenschwammen, die ik nog op enkele plaatsen in mijn omgeving wist te vinden. Tijdens de lessen werd gaandweg mijn interesse gewekt, maar de echte belangstelling ontstond pas tijdens de excursies bij het zien van die grote verscheidenheid in vorm, kleur en geur.

Toen ik dan ook een tijd later vernam dat er in Ransdaal een Paddestoelen Studiegroep zijn practicumavond hield, heb ik mij niet lang bedacht en ben er de eerstvolgende bijeenkomst, dat was in april 1997, naartoe gegaan, niet vermoedend wat me die avond boven het hoofd zou hangen.

Allereerst zag ik daar een groep mensen met dikke boeken over paddestoelen, en doosjes met paddestoelvondsten uit de hele provincie sierden de tafels. Daar stond ik dan met lege handen!

Al snel vond ik een plaats naast Hans Crutzen, mijn paddestoelenleraar van de natuurgidscursus. Aan hem kon ik in ieder geval mijn vragen kwijt. Want van de onderlinge gesprekken over de paddestoelen begreep ik nog niets omdat er voornamelijk latijnse benamingen werden gebruikt. Uitermate verhelderend was daarna de uitleg over *Tubaria*'s, Donsvoetjes, die Piet Kelderman op het schoolbord met tekst en tekeningen gaf.

Na die avond keerde ik huiswaarts met het gevoel een zeer boeiend maar minstens even moeilijk onderdeel van de natuur te zijn binnengestapt.

Nu, twee jaar later, heb ik een aantal PSL-werkvergaderingen, microscopeeravonden en excursies mogen meemaken. Aanvankelijk had ik het idee: dit leer je nooit. Maar terugkijkend moet ik bekennen dat die twee jaar zeer verrijkend zijn geweest. Telkens weer constateer ik dat van de voorgaande activiteiten iets is blijven hangen, bij voorbeeld de samenhang van vande paddestoelen met hun omgeving of het seizoen waarin ze te vinden zijn. Het drogen van soorten dragen er eveneens toe bij om namen, eigenschappen en vindplaatsen te onthouden. Het enthousiasme en de bereidwilligheid van groepsleden om hun kennis te delen waren voor mij een stimulans om op de ingeslagen weg door te gaan.

Naast het vergaren van kennis hebben de samenkomsten een gezelligheidselement. Bovendien zijn de excursies ideale gelegenheden om de vele, vaak kleinschalige natuurgebieden beter te leren kennen.

Het is een aanrader voor iedereen die op deze manier in groepsverband op ontdekking wil gaan in de natuur!

Paddestoelen en chemie: hand in hand?

Paul Jennen

Met dit artikel zou ik graag een discussie willen opstarten met betrekking tot het gebruik van chemicaliën in de mycologie. Veel meer dan opstarten van die discussie kan ik mijn eentje niet, en ik ben dan ook van u, lezer, afhankelijk of hiermee iets bereikt kan worden. Laat dus alstublieft uw mening, uw kennis, uw ervaring weten, al is het maar een enkele losse opmerking, zodat we samen of individueel een standpunt bereiken, maar er in ieder geval bewust over nagedacht hebben.

Aanleiding: een drugs-krimi?

Het begon als een scene uit een drugs-misdaadroman. "Zeg Peter, heb jij een adresje voor me om wat 'stuff'-jes te kopen?" Peter, dat was Peter Verheesen, en de 'stuff'-jes betrof de chemicaliën waarvan een mycoloog die zich het determineren wil vergemakkelijken nogal eens bedient. In plaats van een adresje had hij echter een interessante tegenvraag: "Weet jij eigenlijk wel waar je dan mee bezig bent?"

Het kwam er voor mij op neer: nee, ik had me eigenlijk nooit eerder ECHT een beeld gevormd van de chemicaliën waarover ik zo vaak gelezen had, en waarvan ik er al enkele zelf ook gebruikte, en ook niet van het waarom dat ik ze gebruikte.

Welnu, ik beloofde Peter erover te gaan nadenken en, zover ik dat kon, me erin te verdiepen.

Waarom chemicaliën?

Bij het determineren van paddestoelen is het vaak de kunst om zo veel mogelijk verschillende eigenschappen van een bepaalde soort te leren kennen, zodat er ook zo veel mogelijk verschillende sets van die eigenschappen ontstaan, waaraan dan hopelijk een naamkaartje gehangen kan worden. Naast goed waarnemen, zowel van de met het blote oog waarneembare veldkenmerken als van de vindplaats, is vaak al de microscoop nodig om er echt iets zinnigs van te kunnen zeggen. Een manier om dit aantal kenmerken uit te breiden is het toepassen van diverse chemicaliën, zowel macro- als microscopisch. Voorwaarde is dan wel dat de reactie duidelijk waarneembaar is, en liefst ook nog (vrijwel) direct, hetgeen vaak inhoudt dat de gebruikte stof in hoge concentratie moet worden toegediend, danwel in een sterk zuur of basisch milieu.

Wat kan er gebeuren?

Enkele voorbeelden van geconcentreerde stoffen:

sulfovanilline: 'vanilline in liefst 70%-ig zwavelzuur, anders lost het niet genoeg op', en de vroeger veel gebruikte "Schaeffer-reactie" met aniline en 65%-ig salpeterzuur. Welnu, deze geconcentreerde zuren kunnen, bij onoordeelkundig gebruik, huid, weefsel, stof e.d. verkolen en kunnen bij inwendig gebruik levensgevaar opleveren, terwijl aniline vanwege onder andere (!) de grote giftigheid op de lijst van verboden middelen staat en dus officieel niet meer gebruikt mag worden zonder toestemming van de geautoriseerde instanties.

Tot mijn eigen verbazing en schrik kwam ik er ook achter dat vele kleurstoffen giftig en/of mogelijk kankerverwekkend zijn, zoals het alombekende Congorood (vroeger kleurde dit wel eens mijn vingers rood, nu alleen nog mijn kaken!). Voorts is bv. ook Melzer's reagens potentieel gevaarlijk door giftigheid en bijtende werking (van het opgeloste jood).

Vaak is het zo dat giftigheid, carcinogeniteit e.d. sterk samenhangen met de toegediende dosis. Aangezien bij

determineren zelden meer dan een druppel tegelijk gebruikt wordt, zal deze losse dosis zelden gevaarlijk zijn. Daarentegen moet wel bedacht worden dat sommige stoffen zich ophopen in het lichaam, en er dus mogelijk, na de duizenden preparaatjes in een actief mycologenleven met af en toe een ongelukje of knoeien, wél een gevaarlijke totaaldosis ontstaat. Daarnaast speelt ook het totale spectrum van lichaamsbelastende stoffen een rol, d.w.z. het totaal aan stoffen dat u tijdens uw werk, het dagelijkse leven enz. binnenkrijgt, die elk voor zich in kleine hoeveelheden misschien niet schadelijk zijn, maar samen wél. Elk gevaar dat vermeden kan worden, is er weer een minder. Daarvoor is eerst en vooral bewustwording nodig, en het valt niet mee om in je eentje alle benodigde informatie te verzamelen, zeker als het je vak niet is. Daarom hebben we elkaar nodig!

Enkele algemene, min of meer voor de hand liggende tips

In principe geldt: hoe geringer de opname van een stof, hoe veiliger. Bij nihil-opname is geen enkele stof chemisch gezien gevaarlijk. Echter, een ongelukje is nooit uit te sluiten, en bij dampen lukt dit al helemaal moeilijk. Daarom, beperk opname en knoeien door:

- gebruik van stabiele potjes en flesjes
- gebruik van kleine hoeveelheden tegelijk
- goede ventilatie van de ruimte
- gebruik van (latex) handschoenen en veiligheidsbril indien mogelijk
- absorberende materialen (bv. keukenpapier) in de buurt te houden
- na gebruik alles (handen, tafels, gereedschap) goed schoonmaken

Nog belangrijker:

- houd de stoffen uit de buurt van hen die de gevaren niet kennen, zoals kinderen (denk ook aan bezoek!)
- wees uzelf bewust van mogelijke gevaren (en regelgeving)
- zorg zo mogelijk voor veilige(r) alternatieven

Wat nu?

Om deze laatste twee punten is het mij te doen. Ik moet bekennen dat ik zelf tot nu toe klakkeloos het gebruik van chemicaliën heb overgenomen en ook verder zou hebben overgenomen indien ik niet was wakker geschud. Een eerste verkenning van de risico's van de meestgebruikte stoffen leerde mij, dat er maar weinig tussen zitten die niet potentieel gevaarlijk zijn. Aan de andere kant betreft het dan wel dosis-indicaties die vaak betrekking hebben op een productieomgeving, en niet op incidenteel gebruik van kleine hoeveelheden.

Niettemin is het om de eerder genoemde redenen toch verstandig om alternatieven te zoeken, in de vorm van een ander stofje (bv. levensmiddelenkleurstoffen, die vaak pas in grotere hoeveelheden/concentraties schadelijk zijn, maar anderzijds weer allergieën en overgevoeligheden kunnen veroorzaken) of een andere aanpak van determineren, immers bv. de Schaeffer-reactie wordt ook niet zo veel meer gebruikt, toch?

Met dit artikel wil ik niet het gebruik van chemicaliën op zich in een kwaad daglicht stellen, noch op welke manier dan ook paniek zaaien, want daarvoor zijn mijn kennis van chemie en toxicologie te gering. Ook wil ik niet hier een standpunt verkondigen en doen alsof ik de wijsheid in pacht heb.

Wat ik wél wil bereiken is dat een discussie over dit onderwerp op gang komt, dat meer kennis hierover voor meer mensen toegankelijk wordt gemaakt en dat er bewust wordt nagedacht over dit onderdeel van de mycologie. Daarom hoop ik ook dat hierop nog wordt teruggekomen, al is het maar in onderlinge discussies, maar liefst in gezamenlijke discussie via bv. dit blad. Ik ben benieuwd naar uw reacties.

Uit de oude doos: *Inocybe calospora*, de Stekelspoorvezelkop

Piet Kelderman

Als Koning Winter regeert, is dit vaak een goede gelegenheid het een en ander binnenshuis op orde te stellen. In dit geval was dat het herbarium. Men komt dan vaak oude vondsten tegen waarvan het bestaan in de vergetelheid was geraakt. Zo ook een vondst van *Inocybe calospora* eens gedaan in 1980 op een mijnsteenstort, van de Laura-Julia te Hopel-Kerkrade, dat nu grotendeels is afgegraven. Het is merkwaardig dat na deze vondst, terwijl er sinds die tijd toch heel wat vezelkopjes mijn microscooplensjes zijn gepasseerd, er geen vergelijkbare beelden meer opdoken van de typisch sporen van deze soort, die niet voorkomen bij de andere soorten uit dit geslacht.

Raadpleeg je het O.P.N. (Overzicht van de Paddestoelen in Nederland) dan blijkt dat *I. calospora* eerst vrij zeldzaam was, thans zeldzaam, zeker in onze contreien, en als Ernstig bedreigd in de Rode Lijst staat. Maar de kans op het vinden ervan is toch nog wel reëel, zeker op de pleistocene zandgronden in Noord- en Midden Limburg of zelfs op zandgronden om en nabij Brunssum. J. Stangl (1989) vermeldt zelfs het voorkomen in oobossen onder Elzen.

Met onderstaande (korte) beschrijving wil ik de lezers aansporen eens uit te kijken naar deze soort.

Inocybe calospora Quél. (Stekelspoorvezelkop)

(Beschrijving volgens eigen vondst)

Hoed: 12 - 20 mm, halfbol- tot klokvormig, convex uitgespreid, bekleed met donkerbruine, afstaande, spitse schubjes op bruin- tot roodbruine ondergrond, rand radiaalvezelig maar zonder cortinaresten.

Lamellen: uitgebocht aangehecht, jong licht okerbruin, later bruin met lichtere, wit- tot okerachtige, gewimperde snede.

Steel: 25 - 35/2-3 mm, cilindrisch tot naar de basis zwak verdikt, basis niet of amper knollig, bovendeel licht roodbruin, naar de basis ietwat donkerder, geheel witachtig berijpt.

Vlees: in de hoed witachtig tot lichtbruin, in de steel bruin- tot roodbruin in de cortex. Geur: spermatisch.

Sporen: 11 - 15 x 0,9 - 14 µm, rondachtig, met lange stompe stekels.

Cheilo- en pleurocystiden: (30)35 - 55 x (8,5)11 - 20 µm.

Caulocystiden: tot 75 x 15 - 25 µm.

Leg. 717/240680/621521. P.K.

Literatuur:

- E. Arnolds *et al.*, 1995, Overzicht van de Paddestoelen in Nederland.

- J. Stangl, 1989, Die Gattung *Inocybe* in Bayern, *Hoppea* **46**: 5-388.

Figuur op de voorplaat: *Inocybe calospora*, met vruchtlichamen, sporen, cheilo- en pleurocystiden, en caulocystiden.